

1. Stylistická hodnota členu ve spojení s antroponymy (vlastními jmény)

Cílem mého dlouhodobějšího bádání bylo navrhnout metodu analýzy sémanticko-stylistických interpretací členu ve spojení s antroponymy a toponymy v současné portugalštině s tím, že jsem vycházela z funkčního dělení jazyka založeného na dělení jazyka do různých tzv. registrů – stylů, mezi nimiž hraje pro oblast mého zkoumání nejdůležitější roli jazyk mluvený a psaný, jazyk novinářský a literární.

K vyhledávání stylistických hodnot členu v rámci tzv. sémantického procesu determinace mě vedl jeden zásadní důvod – tím bylo zjištění týkající se nedostatečně vysvětlených, formalizovaných a jazykem kodifikovaných pravidel použití členu, jeho nedostatečné vysvětlení z hlediska nejen jeho použití v různých jazykových registrech, ale také z hlediska rozdílu mezi dvěma variantami portugalštiny, tedy evropské a brazilské. Z toho pak pramení pouze částečné pochopení jednotlivých sémů (tedy složek významů) členu ze strany nerodilých mluvčích portugalštině (kteří proto, aby mohli člen správně použít, potřebují mít jazykovou kompetenci pramenící ne z jazykové intuice, kterou samozřejmě jako nerodilí mluvčí nedisponují, ale také ze správně a jednoznačně zakotvených gramatických pravidel, které by braly v potaz jednotlivé typy komunikačních situací a strategií. V rámci zkoumání navrhuji zacházení s jazykem na úrovni subjektivity s tím, že budu předpokládat, že se výrazně nebudu odchýlovat od moderních a aktuálních tendencí portugalštině, která v průběhu posledních desítek let získala výrazný interdisciplinární charakter s tím, že se zaměřuje na diastratické variace jazyka (tedy jeho rozdělení podle sociologicko-psychologických faktorů).

V rámci této přednášky budu vycházet z tradiční definice členu jakožto determinantu – tedy operátora determinačních procesů (pro nás bude rozhodující determinace určitosti – to proto, že antroponyma a toponyma poukazují na určitého referenta). Jiné determinační procesy jsou: determinace určitosti, neurčitosti, pluralily, hromadných jmen, prázdného celku, univerzální, generická, apod... V rámci procesu determinace vyhledáváme sekundární stylistické efekty, které člen má schopnost vyvolat – a to právě ve spojení s antroponymy a toponymy.

Moje výsledky jsou pak určeny zejména nerodilých mluvčím, kteří člen v našem rodném jazyce postrádáme (to pro to, že jej nepotřebujeme k tomu, abychom determinovali podstatné jméno – k tomuto účelu nám stačí kontext – jak jazykový tak mimojazykový).

V rámci této studie jsem vycházela z celé řady článků publikovacích mnou a ty mi slouží pak jako základ k tomu, abych mohla definovat stylistickou hodnotu členu jako takovou. Stylistická hodnota je terminus technicus, který je úzce s'paj v české stylistice s funkčním dělením jazyka na jednotlivé retistry /psaný, mluvený, formální, familirání, apod). A protože je tato má studie výsledkem dlouhodobého bádání, snad si můžu dovolit konstatovat, že nabízí odpovědi na některé z klíčových otázek týkajících se použití členu. Je totiž faktem, e portugalská lingvistika založená na anglosaských modelech Chomskeho generativní syntaxe, dlouhou dobu vyhýbala subjektivitě.

CO se týče stylistického hodnoty členu, vycházím z dělení stylové hodnoty na tři typy, konstantí, aderentí a inherentní (Krčmová *et.al.*, 1997:127).

Konstatní hodnota členu je ta, která se například může opakovat pravidelně v jednotlivých syntaktickejch funkcích pro vyjádření jednotlivých stylistických významů: Jako příklad uveďme: *o valor estilístico constante* (Svobodová, 2009:123) evidentní konstantu: jmenná část přísudku jmenného denotující profesi, národnost – tam je člen nulový: nulový člen v této funkci je konstantní a neutrální (klasifikační – zařazuje to podstatné jméno do určité sémantické kategorie)

**(1) A Maria é professora. (português
comum)**
**(2) O Mário é português. (português
comum)**

Konstantou ale může být také použití nulového členu v novinových titulcích – poukazující na novinový registr – tedy styl.

**(3) Médico segura coração do bebé. (registro
jornalístico)**

Konstatní hodnoty členu jsme našly také v případě použití členu s antorponymy a toponymy (viz ale až dále). Teď si vysvětleme další hodnotu členu: Tou je adherentní - *valor estilístico aderente* – přidaná hodnota členu (snad): a ta spočívá v získání jiného významu členu, než původně má. Spočívá v rozšíření významů členu tím, že se významm změnil, rozšířil, stylisticky obohatil. (zvolací věty, v nichž určitý člen enfatizuje význam slova- referenta-věty).

- (4) É o vens! (valor enfático – registro oral/informal)
 (5) É a Loja! (valor enfático)
 (6) As crianças são os piratas! (valor enfático)
 (7) Ele é o poeta! (valor enfático)

A inherentní význam členu - o *valor estilístico inerente*, ten zahrnuje určitou sféru komunikace – většinou jde o odborné téma, názvosloví, kde je význam plně vyvinut a emotivně-expressivná složka je nulová: například: (*a cirurgia x / *uma cirurgia*).

Po dlouhém vyhledávání jsem našla jeden pojem, který používá Evanildo Bechara, 2001:153, a tím je: o“valor estilístico contextual”. ON ji nazývá kontextovou hodnotou a klade ji do opozice k determinální hodnotě. Což je ve zkrácené podobě více méně obdoba mé klasifikace vycházející z hlubší analýzy stylových hodnot členu, které jsou definovány ve Stylistice (krčmova et.al)

Máme zde dvě stylové konstantní hodnoty: a my je dále budeme analyzovat s tím, že použijeme pojmy zavedené slovenským lingvistou Jánem Findrou (2002:96), který vychází z pojmu stylém, “estilema”, a ten dělí na “pragmema” (pragmém) a (informém) “informema”. Stylém definuje jako minimální stylovou jednotku, která je schopna aktivovat a deaktivovat text a která má dvě složky: věcnou . informativní, neutrální, poukazující na pojem (informém –konstantní - inherentí) a expresivně – emotivní, získanou –adherentní složku (pragmém).

informém	pragmém
Bezpríznaková složka	Príznaková složka

Pojmová složka	Emočně-expresivní
Neutrální, informativně - věcná	Stylisticky zbarvená

Tyto dvě sémantické složky budeme sledovat ve spojení s antroponymy y toponymy, které nejsou nikde kodifikovány, zmíněny agramticky ukotveny.

2. Stylistická hodnota určitého členu s antroponymy (vlastními jmény)

Určitý člen pouze s křestními jmény:

V rámci zkoumání členu s antroponymy tedy budeme sledovat hodnotu konstatní a adherentní a v souvislosti s tím také rozdělíme stylém členu na informém a pragém. Je to otázka poměrně složitá, jak uvidíme dále, protože musíme brát v potaz, zda jde o spojení jméno-příjmení, či zda jde pouze o křestní jméno, taky se to bude jinak vyvíjet v jazyce psaném, mluveném, formálním a neformálním.

S křestními jmény bez příjmení v současném evropském portugalském jazyce psaném i mluveném je typické použití určitého členu – to naprosto normální, konstatní úzus, kterým sice někteří lingvisté přisuzují emotivně-pragmatickou složku, ale pro nás je to více méně zautomatizovaný jev, kdy je tak automatický, že emotivně-expresivní složka se nám zdá být vyjádřena právě opakem: členem nulovým.

Podívejme se, jak se tedy člen a jeho významovo-stylistická složka může měnit v různých typech registrů. Máme zde dva příklady:

Konstatní hodnota nulového členu pro formální diskurz:

(8) João Vasco é o nosso novo colega. (discurso formal)

Konstatní hodnota určitého členu pro běžnou, každodenní situaci.

(9) O João Vasco também vai à palestra. (discurso familiar)

Použijete-li v rodinném prostředí, ve familiárním prostředí kř.jm bez členu, naznačujete tím odstup, distanc, antipatii, vzhledem k dané osobě. Bez členu je toto použití abnormální, velmi málo časté, ale nemůže být zamítnuto. Pakliže je použito, poukazuje na příliš strohý, formální, distanční oslovení či pojednání a osobě druhé(třetí).

Takže zkusme se podívat, jak je sémantika členu pohyblivá:

Konstatna –nulový člen – formální diskurs

Adeherentí –pragmatický jev (ne zcela běžný, naznačující příznakovou vlastnost) ve familiárním registru

Určitý člen – konstantou v diskurzu familiárním.

V brazilské portugalštině jde o to, že nulový člen s antorponymy je konstatnou v psaném jazyce, a určitý člen konstantou v jazyce mluveném. (proto se nedivte tomu, že v Gramática Breve da Língua Portuguesa od C.Cunha a L.Cintra jsou příklady z literárních děl brazilských bez členu, ale v Gramática da Língua Portuguesa, Lisboa, Porto – se členem, protože používá příklady z běžného, každodenního života a tam nenajdete křestní jméno bez členu).

Na druhou stranu, je tu ještě jeden registr – literární, žurnalistický. Zde je běžné použití nulového členu s křestními jmény, což dokazuje celá řada literárních analýz, reportáží, apod...

Podívejme se na druhý kontrast: jazyk mluvený x jazyk psaný:

(10) O Marko estuda agricultura tecnológica e a Iva prepara-se para concluir gestão. (registro oral)

(11) Marko estuda agricultura tecnológica e Iva prepara-se para concluir gestão.

(registro escrito (formal)/jornalístico)

(P.C.Rodrigues, Visão, 30.7.2007, O Regresso do pintor)

Poznámka: při představování se ve familiárním prostředí jsem jako nezkušný mluvčí použila: Eu sou Iva (opravena jsem byla, poučena... na Eu sou a Iva)

Mohli bych z tohoto usoudit, že neexistuje možná substituce nulového členu členem určitým. Ony ty členu poukazují na funkční styl jazyka a na paradigmatické ose nemohou být zaměněny. Jsou tzv. funkčně-stylisticky relevantní.

Člen se jménem a příjmením:

Zde začneme historickými osobnostmi a pak najdeme určité paralely s osobnostmi nehistorickými, neexistujícími v širším podvědomí mluvčích: zde gramatika jaksi doporučuje členu nepoužívat, což je v jazyce formálním, psaném, odborném a pod... respektováno. Ne však v jazyce mluveném a familiárním – tam je to celkem hodně nepřipustné a ihned vás ordlý mluvčí opraví), a často ani v jazyce odborném mluveném – dochází zde k jistému switching code, kdy mluvčí (přednášející o dané osobnosti významově relevantní) použije i zde členu.

(14) Cavaco Silva fez um discurso cauteloso no dia 25 de Abril.
(formal)

(15) O Cavaco Silva fez um discurso (cauteloso) no dia 25 de Abril.(familiar)

Obdoba. O Cavaquinho.....(lidově)

Jde-li však o zprávy, televizní noviny, zpravodajství, zde je opravdu již nutno členu nepoužít, jinak by to byla hrubá chyba. Novinář moerátor je nucen pužit členu nulového. Ta stejná osoba však, v kavárně, v neformálnm prsoředí, bude mluvit zase jinak – bude členu používat.

A obdbobně to platí i pro jména a příjmení známé jen v užším kruhu lidí, formálně: bez členu, neformálně, se členem: Compare-se, novamente, as seguintes frases:

(16) Pedro Caldeira Rodrigues é o nosso novo colega.
(maior grau de formalidade)

(17) O Pedro Caldeira (Rodrigues) está à nossa espera.
(menor grau de formalidade)

Ještě jednou si tedy shrňme, kdy je členu nulový a určitý s antorponymy informém a kdy pragmém: ""

- (18) O Marko estuda agricultura tecnológica e a Iva prepara-se para concluir gestão. (informém v mluveném)
- (19) Marko estuda agricultura tecnológica e Iva prepara-se para concluir gestão. (informém v žurnalistice)
- (20) Maria não se esquece nunca dos seus deveres. (pragmém v mluveném jazyce)
- (21) A Maria estuda aplicadamente as lições. (pragmém – nepřípustný v žurnalistice)
- (22) O Pedro Caldeira (informém – mluvený jazyk)
- (23) Pedro Caldeira (informém - formální jazyk)
- (24) O Pedro Caldeira (pragmém – formální jazyk)
- (25) Pedro Caldreira (pragmém – familiární jazyk)
- (26) Cavaco Silva (informém – formální jazyk)
- (27) O Cavaco Silva (informém – neformální jazyk)
- (28) Cavaco Silva (pragmém v neformálním familiárním jazyce)
- (29) O Cavaco Silva (pragmém ve formálním familiárním jazyce)

Pragmém je zde pro nás složka příznaková, méně častá, někdy negativní, v tom smyslu, že vystihuje formalitu na místě nežádoucím.

Člen s antroponymy:			
nulový	Určitý	Nulový	určitý
pragmém	Informém	informém	pragmém
forma příznaková	Forma bezpříznaková	forma bezpříznaková	forma příznaková
Vysoký stupeň formality, distance, někdy antipatie	Informativně-věcný, neutrální význam	Informativně-věcný, neutrální význam	Emočně-expresivní složka
stylová hodnota adherentní	Stylová konstanta	Stylová konstanta	Stylová hodnota adherentní
Registr mluvený/psaný	Registr mluvený/psaný	Registr psaný–žurnlaistický, ltierární analýzy	Registr psaný–žurnlaistický, ltierární analýzy

3. Valor estilístico do artigo definido e nulo no caso dos topónimos

Z hlediska toponym – je tu jistá nestabilita v použití členu s některými zeměpisnými názvy měst, obcí, zemí – vycházíme ze Celso e Cunha (1985), že města a obce, jejichž název je původně slovo obecné, mají člen (O Porto, například). Avšak i přesto jsou různá spojení, která poukazují na odchylku od této normy: například město Burgão v Algarve - bylo dlouho používání bez členu - Burgão, ale od minulého roku se členem, protože museli měnit značku začátek ak onec obce, dali tam O Burgão (je to město, odkud pochází naše lektora profesora F8tima Néery Plch) a která nikdy nepoužívala s názve obce člen – ale najednou jej všichni začali používat. Možná analogicky (podobně) jako o Alvor, o Vau, a Praia da Rocha, etc., možná rpoto, že si pan starosta uvědomil, že Burgus pochází z obecného jména *burgus* (germánsky *burg*) což znamená: ' vestředověku obec u hradu či zámku nebo kláštera. povoação localizada junto a um castelo, casa nobre ou mosteiro, na Idade Média; dnes obecně malá obec, malé město' (Dicionário da Língua Portuguesa Contemporânea, 2001, p.597).

Opačná tendence, která popírá Celso a Cunha, toponyma: Fátima, Alijó, Pombal, Tróia. Tato tendence ale nebyla tzv. gramatikalizována: Rodilí mluvčí používají 'Vou à Fátima' /à Alijó/ ao Pombal/à Tróia, přestože to norma zamítá.

A jako takovou třešinku na dortu jsem si nechala město Lagoa – zde je člen lokalizátorem, protože lokalizuje město, obec na Azorské ostrovy (nulový člen jej umísťuje do oblasti Algarve. Lagoa – v Portugalsku kontinentálním, A Lagoa (ostrov Sv. Michal). Ale na Azorech jej používají bez členu ti, kteří byli v Algarve ve městě Lagoa na výletě, na dovolené, bez členu.

Země: França, Itália, Espanha, Inglaterra, kde C. Cunha e L. Cintra zmiňují pouze to, že se mohou či nemusí se členem použít – což pro nás nerodilé mluvčí není dostačující. Zkoušela jsem tedy na základě ankety rezeslané mým portugalským přátelům zjistit, jak to tedy je.

Resgistr psaný – žurnalistický, literární analýzy

Shodli se většinou na tom, že v podmětu je se členem, v jiných funkcích bez členu. Avšak mezi nimi nebyli ti, co v 70. letech emigrovali z Portugalska – ti byli zvyklí na předložkové vazby se členem a do dnes to takto používají.

Výsledky dotazníku: "

Itália:

1. Foram para Itália.	correcto mais elegante
2. Foram para a Itália.	correcto
1. Teve que passar de carro por Itália.	correcto mais elegante
2. Teve que passar de carro pela Itália.	correcto mais frequente
1. De Croácia continuaram para Itália.	correcto
2. Da Croácia continuaram para a Itália.	correcto

Espanha:

1. Visitámos Espanha.	correcto, mais elegante
2. Visitámos a Espanha.	correcto
1. Trouxe livros de Espanha.	correcto mais elegante
2. Trouxe livros da Espanha.	correcto
1. Passaram as férias em Espanha.	correcto mais elegante
2. Passaram as férias na Espanha.	correcto
1. Estiveram em Espanha.	correcto mais elegante
2. Estiveram na Espanha.	Correcto, menos elegante
1. Foi viver para Espanha.	Correcto, mais elegante
2. Foi viver para a Espanha.	Correcto, menos elegante

1. Viveram muitos anos em França.	Correcto, mais elegante
2. Viveram muitos anos na França.	correcto, mais popular
1. Apaixonou-se por França.	correcto mais elegante
2. Apaixonou-se pela França.	Correcto, mais popular
1. Mandou a carta para França	correcto, mais elegante
2. Mandou a carta para a França.	correcto mais popular
1. O Pierre é de França.	Correcto, mais elegante
2. O Pierre é da França.	Correcto, mais popular

Dvě z tázaných byly středoškolské učitelky, které úplně zamítly korektnost předložkových vazeb se členem, zatímco ostatní ji připustili s tím, že jde o lidové vyjádření.

Další problém:

1. Viver em África é uma aventura.	correcto mais elegante
2. Viver na África é uma aventura.	Correcto, popular

Constate-se que existe também uma outra oscilação que desvendámos durante a nossa investigação relativa ao uso do artigo com África de Sul, baseada em investigação do material espontâneo em corpora do português, onde muitas vezes ocorre tanto “MUNDIAL NA ÁFRICA DO SUL” como “MUNDIAL EM ÁFRICA DO SUL”.

Další problém: Angola, z dotázaných mi někteří zašktrlu možnost použití členu s Angoloujako správnou:

1. A Angola é o meu lar.	correcto	
2. Angola é o meu lar.	correcto	mais elegante, mais formal

Zřejmě jde o psanou formu v portuglštině mluvené v Africe, a odtud možná je vysvětlitelné, že portugalští členy armády, kteří se vrátili zpět do Portugalska, si zakódovali a Angola. Někteří rodilí mluvčí považují tuto variantu dokonce za jedinou správnou.

A ještě jedna zvláštnost: žurnalistika: titulky:

Compare-se os seguintes títulos jornalísticos (Público, 30-07-05)

EUA tentaram impedir saída de artigo sobre bioterrorismo.
 Canadá aprovou casamentos entre pessoas do mesmo sexo.

Marrocos leva a tribunal a porta-voz do mais poderoso movimento islamista.

X

Ale v předložkových vazbách častější:

FBI investiga morte de três pessoas ligadas ao consulado dos EUA em Ciudad Juárez

Caça coordenada às máfias russa e georgiana já vai com 69 detenções na Europa